

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Tarihin Kurgusu versus Kurgunun Tarihi: Veba Geceleri

The Fiction of History versus the History of Fiction: Veba Geceleri (Nights of Plague)

Ulaş Bingöl* - Enser Yılmaz**

Abstract: The relationship between the novel and history has always been controversial. Various ideas have been put forward about the extent to which the novelist should benefit from the historical material and how s/he should describe the historical figures in the work. The new historicist discourse, which has become widespread following the postmodern discourse, reveals that the historian cannot be objective and that there are some parallels between history and fictional literature. Postmodern novelists who adopt the new historicism can fictionalize the historical material as they wish and can eliminate the line between fiction and historical reality. Although Orhan Pamuk's novel *Nights of Plague*, written in the context of his new historicism, is based on a plague event in the Ottoman Empire in 1901, it focuses on an imaginary island and some fictional heroes. In addition, it refers to one of the last sultans of the Ottoman Empire, Abdul Hamid II's understanding of politics and his personality. Using a fictional heroine named Mina Mingerli as a narrator; the author creates a narrative in the triangle of plague, love, and crime on the imaginary Minger Island in 1901. Although this narrative touches on the Minger people's process of becoming a nation, it is fictionalized as the irony of the nation-state. The novel, which narrates the transformation of the events experienced during the establishment of the nation-states over time and the transformation of the nation-state founders into a national myth through parody, tries to eliminate the line between fiction and reality. While telling the past, the narrator tries to show that historical knowledge is necessarily based on fiction by referring to current events from time to time. *Nights of Plague* is a novel in which the events and people fictionalized through the fictionalization of historical knowledge are intertwined. In this study, the focus will be on how history is fictionalized and how the fictionalized events and people are reflected in history in the context of *Nights of Plague*.

Structured Abstract: One of the distinguishing features of man, unlike other living things, is that it can think about its past thanks to the consciousness it possesses. Man also has a history because it reflects on its past. Since animals do not have a consciousness, they do not have a historical imagination. History created through consciousness is a way of thinking that explains human existence beyond being a social science that deals with events in the past. Reflecting on the past is important for understanding the present and preparing for the future. It is possible to argue that the conditions of the present are the product of the past and the future has an aspect extending to the past.

* Doç. Dr., Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Associate Professor, Siirt University, Faculty of Arts and Sciences, Turkish Language and Literature
ORCID 0000-0003-3093-1036
ulasadedebiyat@gmail.com

** Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Assistant Professor, Siirt University, Faculty of Arts and Sciences, Turkish Language and Literature
ORCID 0000-0001-6147-0805
enseryilmaz@siirt.edu.tr

Cite as/ Atıf: Bingöl, U. & Yılmaz, E. (2021). Tarihin kurgusu versus kurgunun tarihi: Veba Geceleri. *Turkish Studies - Language*, 16(3), 1811-1830. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.52012>

Received/Geliş: 06 July/Temmuz 2021

Accepted/Kabul: 22 September/Eylül 2021

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 25 September/Eylül 2021

CC BY-NC 4.0

The word “history” refers to both events in the past and a branch of social science that studies events in the past. Whether it refers to events that happened in the past or to the discipline that examines past events, there is a close relationship between the word history and narrating, storytelling, and telling. As a matter of fact, *history* and *story* in English came from the same root. Today, although a clear distinction is made between history and story, it continues to be discussed that history includes storytelling or rather fictional elements. In particular, the connection between the fiction-based novel genre and the history that tells the story of the past is an issue on which researchers and thinkers ponder.

There have been debates about whether history could be objective or, in other words, about its fictional aspect and some thinkers have stated that history cannot be objective and its fictional aspect cannot be ignored. The new historicism, which emerged with the contribution of these thinkers, defends the non-repeatability of historical events, the fact that every historical event can be evaluated within the boundaries of the period in which it occurred, and the fictionality of history. According to the new historicism, what is important is not the historical event itself, but the way it is narrated. For, we can only know an event that happened in the past through the texts that narrate it. Naturally, it is not possible for us to deal with the historical event itself objectively; we can examine it from the point of view of the person who narrates it to us.

Although history is one of the main sources that the novelist feeds on, the relationship between the novel and history has often been the subject of discussions in the context of *reality-fiction*. In the traditional sense, it is inconvenient for history as a science that tells the events in the past within the framework of cause-effect relationship based on documents to come side by side with the novel based on fiction. When approaching history in the traditional sense, *reality* is accepted as the basic criterion. However, the new historicism, which problematizes the reality of history today, predicts that transitions between the novel and the history are easier.

The understanding of new historicism was strengthened through the description that the historians basically acted according to the expectations of the day while conveying the past and that the stories in the history books were fictional in many respects. In this context, it is clearly observed that there is a parallelism between history and the novel based on storytelling. The novelist also creates a narrative while listing the events and makes direct or indirect comments about the events s/he describes.

The new understanding of historicism, which claims that history, which is claimed to narrate the past objectively, cannot be impartial and therefore has a biased aspect, also affected art and literature. Orhan Pamuk's *Nights of Plague*, published in 2021, approaches the new understanding of historicism by refictionalizing the past and problematizing what written history tells. The author shows that the knowledge of the past is interpreted in different ways instead of universal explanations that give direction and meaning to the past in line with the postmodern discourse. He problematizes historical knowledge by constructing a fictionalized and reinterpreted history rather than a narrated and transmitted one. On the one hand, he reinterprets a known historical period according to his own point of view; on the other hand, he allows others to look at history from a different window with new fiction.

According to the statement of the author, the publication of Orhan Pamuk's work, which tells about the events during the plague pandemic, during the period of the Covid-19 pandemic, which broke out in China in 2019 and spread all over the world in a short time, is a coincidence. He reports that he started to write the novel five years ago and published it in 2021 with some changes over time. He further reports that what is told in the novel came true during the Covid-19 pandemic and that he learned the fear of death during this period. In addition to topics such as love, plague, quarantine, and nationalism, it is a work that tells the history, as cited by the novelist, who deals with many forgotten issues today. It is possible to understand the novel better by analysing it in terms of the fiction of history and the history of fiction.

The novel *Nights of Plague* has been written in many aspects within the framework of the new historicism approach. Mine Mingerli's prologue and epilogue explanations in the front and last parts of the novel do not support the historical truth of the stories; on the contrary, they reveal the fictionality of history. In the novel, the fiction of history is used as the skeleton of the fiction of the narrative. The narrator often draws attention to the panorama of the collapse of the Ottoman Empire, revealing what history has conveyed to us. On the other hand, he describes one of the last sultans of the Ottoman Empire, Abdul Hamid II's portrait by interpreting it in the light of historical information. Besides, he ironically expresses the establishment process of nation-states that emerged with the disintegration of empires.

Keywords: New Turkish literature, Orhan Pamuk, new historicism, fiction, Abdul Hamid II.

Öz: Roman ile tarih arasındaki ilişki daima tartışmalı olmuştur. Romancının tarihsel malzemeden ne derece faydalanacağı ve tarihî şahsiyetleri eserde ne şekilde anlatacağı ile ilgili muhtelif düşünceler ortaya konulmuştur. Postmodern söylem ile birlikte yaygınlaşan yeni tarihselci söylem tarihçinin nesnel olamayacağını, tarih ile kurguya dayanan edebiyat arasında birtakım paralelliklerin olduğunu ortaya koyar. Yeni tarihselciliği benimseyen postmodern romancılar tarihsel malzemeyi diledikleri gibi kurgulamakta, kurgu ile tarihsel gerçeklik arasındaki çizgiyi ortadan kaldırmaktadırlar. Orhan Pamuk'un yeni tarihselcilik anlayışı bağlamında kaleme aldığı *Veba Geceleri* romanı temelde Osmanlı Devleti'nde 1901 yılında yaşanan bir veba olayına dayansa da hayali bir adaya ve bazı kurmaca kahramanlara odaklanır. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin son padişahlarından II. Abdülhamit'in siyaset anlayışına ve kişiliğine değinir. Yazar, Mîna Mingerli adında kurmaca bir kahramanı sözcü olarak kullanarak 1901'de hayali Minger Adası'nda veba, aşk ve polisiye üçgeninde bir anlatı meydana getirir. Bu anlatı, Minger halkının ulus olma sürecine değinse de ulus devletin ironisi şeklinde kurgulanır. Ulus devletlerin kuruluşu esnasında yaşanan olayların aktarımının zaman içerisinde değişme uğraması ve ulus devlet kurucularının bir ulusal mite dönüşme sürecini parodiye başvurarak anlatan roman, kurgu ile gerçek arasındaki çizgiyi ortadan kaldırmaya çalışır. Anlatıcı, geçmiş anlatırken zaman zaman günümüzdeki olaylara göndermede bulunarak tarihsel bilginin ister istemez kurguya dayandığını göstermeye çalışır. *Veba Geceleri* tarihsel bilginin kurgulanması ile kurgulanan olay ve kişilerin iç içe geçerek anlatıldığı bir romandır. Bu çalışmada *Veba Geceleri*'nde tarihin nasıl kurgulandığı ile kurgulanan olay ve kişilerin tarihe ne şekilde yansıtılmaya çalışıldığı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Türk edebiyatı, Orhan Pamuk, yeni tarihselcilik, kurgu, II. Abdülhamit.

Giriş

Diğer canlılardan farklı olarak insanın, sahip olduğu bilinci sayesinde geçmiş hakkında düşünebilmesi, ayırt edici özelliklerinden biridir. Geçmiş üzerine düşündüğünden aynı zamanda insanın bir tarihi vardır. Hayvanların bir bilinci olmadığından tarihsel bir imgeleme de sahip değildirler. Bilinç vasıtasıyla meydana getirilen tarih, geçmişte yaşanan olayları konu edinen bir sosyal bilim dalı olmasının ötesinden insan varoluşunu açıklayan düşünme biçimidir. Geçmiş üzerine düşünmek, şimdiki zamanı anlama ve geleceğe hazırlık açısından önemlidir. Şimdiki zamanın, geçmişin bir ürünü ve geleceğin de geçmişe uzanan bir yönünün olduğu söylenebilir. Bundan ötürü tarih, insanın kendini bilmesi ve anlamlandırmasında önemli bir işleve sahiptir.

Tarih sözcüğü, hem geçmişte yaşanan olaylara göndermede bulunur hem de geçmişte yaşanan olayları inceleyen bir sosyal bilim dalına işaret eder. İster geçmişte yaşanan olaylara ister geçmişte yaşanan olayları inceleyen bilime göndermede bulunsun tarih sözcüğü ile aktarmak, hikâye etmek, anlatmak arasında sıkı bir münasebet vardır. Nitekim İngilizcedeki *history* (tarih) ile *story* (hikâye) aynı kökten gelmiştir. "İngilizcedeki ilk kullanımlarında *history* ve *story* sözcüklerin ikisi de hayalî olayların ya da gerçek olduğu varsayılan olayların anlatılması için kullanılıyordu." (Williams, 2012: 177) Günümüzde tarih ile hikâye arasında net bir ayırım ortaya konulmasına rağmen tarihin hikâye etme, daha doğrusu kurgusal öğelere yer vermesi tartışılmaya devam etmektedir. Bilhassa kurguya dayanan roman türü ile geçmişin hikâyesini anlatan tarih arasındaki bağ, araştırmacıların ve düşünürlerin kafa yordukları bir meseledir.

Tarih, romancının beslendiği ana kaynaklardan biri olmasına rağmen roman ile tarih arasındaki ilişki çoğu kez *gerçeklik-kurgu* düzleminde tartışmalara konu olmuştur. Geçmişte yaşanan olayları sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde, belgelere dayanarak anlatan tarih ilminin, kurguya dayanan roman ile yan yana gelmesi sakıncalıdır. Geleneksel anlamda tarihe yaklaşıldığında *gerçeklik* temel ölçüt olarak kabul edilir. Bu bağlamda Milan Kundera'nın sözleriyle ifade edersek tek bir gerçek üzerine dayalı dünya ile romanın çokanlamlı ve görece dünyası birbirinden tamamen farklı bir hamurdan yoğrulmuştur. (2005: 26) Fakat günümüzde tarihin gerçekliğini sorunsallaştıran yeni tarihselcilik, roman ile tarih arasında geçişlerin daha kolay olduğunu öngörür.

Düşünürlerin, tarihçinin geçmişi aktarırken temelde günün beklentilerine göre davrandığını, tarih kitaplarında hikâye edilenlerin birçok açıdan kurgusal olduğunu belirtmesi yeni tarihselcilik anlayışının güçlenmesini sağlamıştır. Söz konusu düşünürlerden biri olan Alun Munslow’a göre geçmişteki olayları birbiri ardına sıralayıp anlatırken genelde hikâye anlatmaya başvururuz. Sosyal bilimlerdeki bütün gelişmelere rağmen tarihin asıl gücü anlatı biçiminden kaynaklanır. (2008: 8) Bu bağlamda tarih ile hikâye etmeye dayanan roman arasında bir paralelliğin olduğu açıkça gözlemlenir. Romancı da olayları sıralarken bir anlatı meydana getirir ve betimlediği olaylar hakkında doğrudan veya dolaylı yoldan yorumlar yapar. Edward Hallett Carr’ın tarih hakkındaki şu yorumu roman ile tarih arasında benzerlik kurmamızı kolaylaştırır:

Tarih doğrulanmış bir olgular kümesidir. Tıpkı bir balıkçının tablasındaki balıklar gibi, belgeler, yazıtlar vb. içinde olgular hazır dururlar. Tarihçi onları alır, evine götürür, pişirir, canı nasıl istiyorsa o şekilde sofraya koyar. Tarihi olguların oluşturduğu, tarihçinin yorumundan bağımsız ve nesnel bir sert çekirdeğin var olduğuna inanmak ahmakça, fakat silinmesi çok güç bir yanılgıdır. (2002: 13)

Tarihsel bilginin, kurgusal özelliğinden ötürü felsefede birçok düşünürün, tarihsel bilgiyi akıl bilgisinden ayrı tutmasında belirleyici olmuştur.¹ Yeni tarihselcilik söz konusu kurgusalılığı sık sık vurgulayarak edebiyatın tarihsel malzemeden daha fazla yararlanmasının önünü açmıştır.

Postmodernizm ile birlikte yıkılan büyük anlatıların enkazı altında kalan tarih, mutlak ve evrensel geçerliği olan bir alan olmaktan çıkmış, farklı okumalar ve yorumlar ile yeniden değerlendirilmiştir. Modernizmin aksine postmodern söylem, geçmiş bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlanan olaylar dizisi şeklinde ele almaz. “Postmodern anlayışa göre, insani bilimlerdeki epistemoloji değişime ve dönüşüme uğramaktadır. Böylesi bir hareket doğruluk iddialarını da her zaman sorunsallaştırmakta ve tarihi, edebiyat gibi yoruma açık bir söylemsel alan yapmaktadır.” (Oppermann, 2006: 11) Fransız düşünür Michel Foucault’un eserlerinde ortaya koyduğu tarih anlayışı birçok açıdan postmodern söylemde karşılık bulmuştur. Foucault’un düşüncesinde “modern tarih yazımında olduğunun tersine, kesintililik bundan böyle tarihsel anlatı üzerindeki bir küf olarak görülmez ve tarih yazımı ilke olarak lekeli. Foucault daha ziyade kesintililiği olumlu (positive) bir işe yatkın kavram olarak benimser. (Best & Kellner, 2011: 63) Tarihsel bilginin bütünleşme yerine çeşitlemeyi ortaya koyması gerektiğini ifade eden Foucault, geleneksel tarih yazımının totaliter bir yönünün olduğunu belirterek onu eleştirir.

Geçmiş nesnel bir biçimde aktarması gerektiği iddia edilen tarihin, tarafsız olamayacağını ve dolayısıyla yanlı bir yönünün olduğunu ileri süren yeni tarihselcilik anlayışı sanat ve edebiyatı da etkilemiştir. Orhan Pamuk’un 2021’de yayımlanan *Veba Geceleri*, geçmişten yeniden kurgulayarak ve yazılı tarihin anlattıklarını sorunsallaştırarak yeni tarihselcilik anlayışına yaklaşır. Yazar, postmodern söylem doğrultusunda geçmiş yön ve anlam veren evrensel açıklamalar yerine geçmişin bilgisinin farklı biçimlerde yorumlanacağını gösterir. Anlatılan ve aktarılan bir tarih yerine, kurgulanan ve yeniden yorumlanan bir tarih inşa ederek tarihsel bilgiyi sorunsallaştırır. Bir yandan bilinen bir tarihi dönemi kendi bakış açısına göre yeniden yorumlarken öbür yandan yeni bir kurgu ile tarihe farklı bir pencereden bakılmasına olanak tanır.

Veba salgını esnasında yaşananları anlatan Orhan Pamuk’un eserinin 2019’da Çin’de baş gösteren ve kısa sürede bütün dünyaya yayılan Covid-19 salgının sürdüğü dönemde yayımlanması yazarının ifadesine göre bir tesadüftür. Pamuk, romanı beş yıl önce kaleme almaya başladığını, zaman içerisinde birtakım değişikliklerle 2021’de yayımladığını söyler. Covid-19 salgını ile romanda anlatmak istediği korkunun belirginleştiğini söyler. (Pamuk, 2021) Aşk, veba ve karantina,

¹ Örneğin Kant’a göre, “Historik bilgi akıl bilgisi değildir.” Bizim “historik inanmalar”ımız olabilir; ama tarihsel olaylar çokluğu karşısındaki izlenimlerimizin beslediği bu türden “inanmalar”, bizi asla bir “ilke bilgisi”ne götürmez. Kısacası, bilgikuramsal düzlemde *theoria-historia* karşıtlığı aşılamaz. (Özlem, 2012: 87)

milliyetçilik gibi konuların yanında bugün unutulmuş birçok mevzuya el atan roman yazarının deyişle tarihi anlatan bir eserdir. Romanı tarihin kurgusu ve kurgunun tarihi ekseninde tahlil ederek daha iyi kavramak mümkündür.

1.Tarihin Kurgusu

Tarihin nesnel olup olmayacağı veya başka bir deyişle kurgusal yönü hakkında tartışmalar yaşanmış, bazı düşünürler tarihin nesnel olamayacağını ve kurgusal özelliğinin göz ardı edilemeyeceğini ifade etmişlerdir. Bu düşünürlerin katkısı ile ortaya çıkan yeni tarihselcilik, tarihi olayların tekrar edilememezliğini, her tarihî olayın meydana geldiği dönemin sınırları içerisinde değerlendirilebileceğini ve tarihin kurgusallığını savunur. Yeni tarihselciliğe göre önemli olan tarihsel olayın kendisi değil, bu olayın aktarılma biçimidir. Çünkü geçmişte yaşanan bir olayı biz ancak aktaran metinler yoluyla bilebiliriz. Doğal olarak tarihsel olayın kendisini nesnel bir şekilde ele almamızın imkânı yoktur, onu bize aktaran kişinin bakış açısına göre inceleyebiliriz. Serpil Oppermann, geçmişin hakikatine kesin olarak ulaşılamayacağını şöyle anlatır:

...biz geçmişte gerçekte neler olup bittiğini ancak elimizde bulunan tarihsel metinlere bakarak bilebiliriz. Geçmişin hakikatini kesin olarak bilmemiz ve bunun nesnel olarak yansıtılması bu yüzden mümkün değildir. Sonuç olarak, nesnel bir tarih anlayışının olup olmayacağı sorusuna verilecek yanıt olumsuz olacaktır. Nesnellik yazın dilinde yakalanması hemen hemen olanaksız bir kavramdır. Zira nesne ve özne birbirinden ayrılmaz iki dilsel öge olarak dilbilimsel işlevlerin göstergeleridir. Böylece tarihsel bir metin yazan tarih yazarı kendi öznelliğini yazdığı nesneden soyutlayamaz. (2006: 7)

Tarihsel bilginin nesnellüğünün tartışmaya açılmış olması, onun daima aracı biri tarafından sunulmasından kaynaklanır. Ayrıca tarihsel olayın sadece bir defa vuku bulması onu tekrar gözlemek ve doğrudan değerlendirmeyi imkânsız hale getirmektedir. Stephen Greenblatt'ın de anlattığı üzere tarihsel delillere güvenemeyiz çünkü insanlar baskı altında olmadıklarında bile en içten inançları ile ilgili kolayca yalan söyleyebilirler. Baskı ortamında ise her türlü yalana sarılabilirler. (2003: 5) Yeni tarihselcilik, tarihçilerin geçmiş ile ilgili söylemler geliştirdiğini ifade eder. Söylemlerin ise iktidarlar tarafından biçimlenmesi kaçınılmaz olduğundan tarihçinin objektif olabilmesinin imkânı yoktur. Bundan dolayı geçmişte yaşanan olayın gerçekliğinden ziyade o olayın aktarılma şekli daha önemlidir.

Tarih şu anda gözlemlenebilenin bilgisi değildir, geçmişte gerçekleşen ve aktarılanların bilgisidir. Doğal olarak tarihçi geçmişi anlatırken onu zihninde tasarlar. Collingwood'a göre "tarihçi geçmiş düşünceyi yeniden canlandırmakla kalmaz, onu kendi bilgisinin bağlamında yeniden canlandırır ve dolayısıyla, yeniden canlandırırken, onu eleştirir, değeri hakkında kendi yargısını oluşturur, onda ayırt edebildiği hataları düzeltir." (1996: 258) Aynı şekilde bir romancı da geçmişte yaşanmış olayı eserinde anlatırken onu zihninde yeniden kurgular, olayın belli kısımlarını değiştirebilir veya bazı yönlerini öne çıkarırken bazı yönlerini görmezden gelebilir.

Geleneksel tarih yaklaşımlardan radikal bir biçimde sapan yeni tarihselcilik aynı zamanda edebiyat eserinin kendisine de farklı anlamlar yükler. Daha önce tarihsel bilgiyi edebî eseri açıklamada bir kaynak olarak gören anlayışların aksine yeni tarihselcilik edebî eseri, tarihî dönemi aydınlatmak için ele almaz. Lois Tyson dediği üzere edebî eserler söylemlerin etkileşimini, sosyal ağların anlamını, metnin yazıldığı zaman ve yerin işleyiş biçimini anlatan kültürel eserlerdir. (2006: 291) Tarihsel metinde tıpkı edebî eserlerde olduğu gibi kurgu ögesinin öne çıktığını ileri süren yeni tarihselci yaklaşıma göre tarihin nesnelliği söz konusu olamaz. Alun Munslow'un söylediği gibi tarihi toplumdaki bağımsız, objektif bir yöntem olarak değil, toplumdaki kültürel bir ürün olarak ele almalıyız. (2000: 25) Her kültürel öge gibi tarih de değişik anlamları çağırıştırır, zaman ve yere bağlı olarak muhtelif şekillerde yorumlanabilir.

Veba Geceleri romanı birçok açıdan yeni tarihselcilik anlayışı çerçevesinde kaleme alınmıştır. Romanın girişinde ve sonunda bulunan Mina Mingerli'nin prolog ve epilog mahiyetindeki açıklamaları anlatılanların tarihî geçekliğini desteklemiyor bilakis tarihin kurgusallığını ortaya koyuyor. Romanda tarihin kurgusu, anlatı kurgusunun iskeleti olarak kullanılır. Anlatıcı sık sık Osmanlı Devleti'nin çöküşüne dikkatleri çekerek tarihin bize aktardıklarını ortaya koyar. Öte yandan Osmanlı Devleti'nin son padişahlarından II. Abdülhamit'in portresini yine tarihsel bilgiler ışığında yer yer yorumlayarak anlatır. Ayrıca imparatorlukların dağılması ile birlikte doğan ulus devletlerin kuruluş sürecini ironik bir anlatımla dile getirir. *Veba Geceleri* romanında tarihin kurgusunu söz konusu boyutlar çerçevesinde ele alacağız.

1.1.Çöken Bir İmparatorluğun Panoraması

Veba Geceleri'nde anlatıcının tercih ettiği dil ve kullandığı ifadelerden yola çıkarak geçmişe nasıl yaklaştığını ve günümüzde hâkim olan tarih anlayışından hangi yönden ayrıldığını kestirmek mümkündür. Pamuk, “postaneden eski kaleye, hapishaneden hastaneye ve vilayet binasından isyancı Ortodokslara kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun son günlerinin genel bir manzarasını veren panoramik bir roman aynı zamanda *Veba Geceleri*.” diyerek eserinin önemli bir niteliğini belirtir. (Pamuk, 2021) *Veba*, kurgunun merkezinde yer almasına rağmen XX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devlet düzeninin çöküşü, bürokrasinin aksayışı, memurların keyfi tutumu, padişahın devleti yönetememesi gibi sorunlar arka planda sürekli anlatılır.

Veba Geceleri'nde panoraması çizilen Osmanlı İmparatorluğu, çöküşün eşiğinde debelenen, düzensizliğin hâkim olduğu ve bürokrasinin artık işleyemediği bir devlettir. Altı yüz yıldan fazla hüküm süren imparatorluğun bu manzarası, Türk okurda üzüntüye neden olabilir. Nitekim Orhan Pamuk verdiği bir röportajda Minger Adası'nı terk eden son gemideki memurların hâlinin okuyucuda hüzne yol açmasını arzuladığını belirtir. Fakat burada önemli bir eklemede daha bulunur. Ona göre Minger Adası'ndan ayrılan Osmanlı memurları Türk okuyucuda hüzne neden olurken bir Yunanlıda aynı duygunun doğmasına yol açmaz. (Pamuk, 2021) Tarihî olayların yarattığı etki bireyin onu algılama biçimi ile ilgilidir. Sözgelimi İstanbul'un Fethi, Türkler için büyük bir sevinç iken Yunanlılar için büyük bir üzüntüdür. XIII. yüzyılın sonlarında kurulan ve kısa sürede Anadolu ve Balkanlar'da hâkimiyet kuran Osmanlı Devleti, XV. ve XVI. yüzyıllarda her anlamda dünyanın en güçlü devletlerinden biri hâline gelmiştir. Fakat Avrupa'da yaşanan teknik ve bilimsel gelişmeleri yakından takip edememesi, coğrafi keşifler ile birlikte ekonomisinin büyük bir yara alması, birtakım iç isyanlar vb. nedenlerden ötürü devlet gerilemeye başlamıştır. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda yapılan reformlar ve Batılılaşma çabaları da istenen sonucu verememiş ve en nihayetinde I. Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı Devleti yıkılmıştır. Orhan Pamuk sadece bu romanında değil *Benim Adım Kırmızı* ve *Beyaz Kale* gibi romanlarında da büyük bir kültürel miras bırakan Osmanlı tarihine yönelmiştir. *Veba Geceleri*'ni diğer iki romanından ayıran, Osmanlı Devleti'nin çöküşüne odaklanmasıdır.

Genel anlamda imparatorlukları ulus devletten ayıran temel özelliklerinden biri çok uluslu ve çok kültürlü bir yapıya sahip olmalarıdır. *Veba Geceleri*'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun çok kültürlü ve çok uluslu yapısının başarılı bir şekilde yansıtıldığı söylenebilir. Gerek kurmaca bir yer olan Minger Adası gerek İstanbul ve İzmir gibi imparatorluğunun önemli şehirlerinden söz edilirken Türkler ve Müslümanlar ile birlikte Rumlar, Ermeniler değişik Hristiyan cemaatlerinden de bahsedilir. Devlet dairelerinde Müslüman, Ortodoks veya Katolik memurlar birlikte çalışır, vali veya daha önemli görevlerde bulunan Hristiyan bürokratlardan söz edilir. Bazı devlet dairelerinde gayrimüslimlerin sayısı o kadar fazladır ki memurlar Türkçe bile konuşmazlar. Bürokratlar ve memurlar, merkezden çekindikleri için merkezin hoşuna gitmeyecek birçok hadisenin üstünü örter, sorunları merkezin istediği biçimde hallederler. Birçok devlet kurumu gibi romanda sık sık söz edilen karantina teşkilatının işlevsiz hale geldiği şöyle anlatılır:

Son yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda bir sorunu çözmek için iyi niyetlerle ve Avrupai düşüncelerle kurulan ve kısa sürede hiçbir şey çözemeyen pek çok kurum gibi

Karantina Teşkilatı da sorunun bir parçası haline gelmişti. Vilayet müdürlüklerine kâtipler, muhafızlar, hademeler için pek çok kadro açılıyor, adam alınıyor, sonra bu memurlara, tıpkı doktorlar gibi, maaşları düzgün ödenmiyor, o doktorlar da kuralları zorlayarak, eczane ve aktarlarda hasta bekleyerek ve başka işler yaparak geçinmeye çalışıyordu. (2021:91-92)²

Rüşvet almak, görev yerine gitmemek veya Mabeyn'deki tanıdıkları sayesinde başka yere tayin olmak devlet dairelerinde sıradan hale gelmiştir. Hafiyelerden korkulduğu için memurlar arasında açık bir şekilde padişah hakkında konuşulmaz. Valiler bulundukları vilayetlerde düzeni sağlamak yerine daha çok padişahın gözüne girmeyi hedeflediklerinden sorunlar giderek derinleşir. Minger Adası Valisi Sami Paşa ve adadaki diğer bürokratların en büyük endişesi İstanbul'u huzursuz etmektir. İstanbul ise Minger Adası'nı vebadan korumaktan önce Batılı devletleri yatıştırmaya çalışır. Vali Sami Paşa, diğer Osmanlı valileri gibi devletin menfaatleri doğrultusunda istediği gazeteyi kapatır, muhalif olanları zindana tıkar. Özellikle kurumlardaki bozulmalara işaret edilerek devlet mekanizmasının çaresizliği anlatılır. Minger Adası'ndaki hapishane ise devlet kurumlarının içler acısı durumunu özetler:

Hapishanedeki bir başka rezalet, gardiyanların yolsuzluklarıydı. Bazıları hapse düşmüş saf mahkûmların içeri girerken teslim ettiği eşyaya ve paraya el koyar, başkaları gözüne kestirdiği mahkûmlardan düzenli para sızdırır, hatta af ve huzur vaadiyle hediye alırlardır. Bazı zengin ve güçlü suçlular koğuş ağalarını, müdürü ve gardiyanları rüşvete bağlar, gecelerini ve günlerinin çoğunu evlerini geçirirken yattıkları hapishaneye ancak arada bir uğradı. (2021: 190)

Rüşvet vererek ya da padişahın aldıkları imtiyazlarla zenginleşen gayrimüslim tüccarlar da yine Osmanlı toplumunun genel manzarası içerisinde verilir. Gayrimüslimlerin Müslümanlardan daha iyi yaşadıkları ve Müslümanların fakir semtlerde kümeleniği, romanda birkaç defa tekrar edilir. Doktor Nuri ve Pakize Sultan, Minger'in vilayet merkezi Arkaz'ı gezerken Müslümanların harap mahallelerde yaşadıklarını hemen görürler. (2021: 79) Yine Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında büyük sorunların yaşandığı artık birbirlerine güvenmedikleri romanda dile getirilir. Müslümanlar, Hristiyanlara göre daha fakir, eğitimsiz ve dünyadan kopuk olarak tasvir edilir. II. Abdülhamit büyük devletleri memnun etmek için gayrimüslimlere büyük tavizler vermiş, bunun neticesinde gayrimüslimler başta ekonomi olmak üzere her konuda Müslümanları geride bırakmışlardır.

Romanda Osmanlı Devleti'nin genel manzarası verilirken devlet otoritesinin neredeyse yok olduğuna sık sık vurgu yapılır. Azınlık isyanlarına müdahale eden büyük güçler Osmanlı'nın dağılmasını hızlandırırlar. Girit gibi önemli bir ada da Osmanlı'dan bu şekilde kopartılmıştır: "...dört yıl önce komşu Girit Adası'nda başlayan Müslüman-Hristiyan çatışmalarının sonunda uluslararası güçlerin çatışmaları durdurma bahanesiyle adayı Osmanlı'dan kopardığını hatırlayalım." (2021: 37) Ayrıca dış baskılardan çekinen Osmanlı Devleti, büyük devletlerin neredeyse istediği her türlü adımı atmakta, birçok faaliyette dış devletlerin tavrına ehemmiyet vermektedir. Sözgelimi romanda II. Abdülhamit'in Hicaz'da kolera ve veba ile mücadele ederken İngilizlerden çekinerek birtakım önlemler aldığı vurgulanır. (2021: 69)

Devlet dağılmaya yüz tutarken yapılan her reformda gayrimüslimler daha da güçlenmiştir. Bu durum yenilik yapmak isteyen Osmanlı bürokratlarını endişelendirir. Azınlıklar devletten koştukça bazı Osmanlı bürokratları olayları doğru analiz etmekten uzaklaşırlar. Yöneticiler baskıya baş vurdukları olaylar daha çok çığırından çıkar ve en sonunda Batılı bir devletin müdahalesi gelir.

Romanın kahramanlarından ve gerçek hayatta var olan Bonkowski Paşa da Leh asıllı, koca karı ilaçları yerine modern tıbbın önerdiği ilaçları halka tavsiye ederek toplumun modernleşmesi için

² Romandan yapılan bütün alıntılar şu baskıya aittir: Pamuk, O. (2021). *Veba Geceleri*. Yapı Kredi Yayınları.

çaba harcayan bir Osmanlı bürokratıdır.³ Daha önce İzmir’de koleraya karşı başarılı bir mücadele veren Bonkowski Paşa bu kez Minger Adası’ndaki vebayı incelemek için bizzat II. Abdülhamit tarafından görevlendirilmiştir. Romanda Bonkowski Paşa’nın insanların vebadan korunmak için batıl inançlara olan bağlılığını eleştirdiği vurgulanarak Osmanlı toplumunun geleneksel yapısı hakkında bilgi verilir. Hapishane gardiyanlarından Bayram Efendi de vebadan kurtulmak için bir şeyhten muska ister ancak Bayram Efendi bu muskaya rağmen adada vebadan ölen ilk insan olarak kayda geçer. Bu ve buna benzer durumlar Osmanlı toplumunun XX. yüzyılın başlarında bile geleneksel yapısını büyük ölçüde koruduğuna işaret eder. Öte yandan Minger Adası’nda uygulanmak istenen karantinaya en fazla karşı çıkanlar şeyhlerdir. Şey Hamdullah gibi kişiler ilerlemenin önündeki en büyük engeller olarak tasvir edilirler.

1.2.Gölge Kahraman: II. Abdülhamit

Tarihî bir romanın tartışmaya açılmasında tarihî şahsiyetlerin anlatının kahramanı olarak seçilmesinin büyük rolü vardır. Tarihî şahsiyetler, ülkedeki tarih yazımına sinen ideolojiden ötürü zihinlerde olumlu veya olumsuz belli bir imaj oluşturacak şekilde anlatılırlar. Toplumun büyük çoğunluğunun tarihî şahsiyetler hakkında ortak bir düşünceye sahip olması, resmi tarihin etkisine bağlanır. Tarihî romanlarda yazar, resmi tarihe bağlı kalmayarak zaman zaman tarihî şahsiyetleri yeniden yorumlayarak anlatabilir. Bu gibi durumlar, her zaman yazarı, tarihi saptırma suçlamasıyla karşı karşıya bırakabilir. Tarihî şahsiyetlerin romanda ön planda olmaması gerektiğini ifade eden Georg Lukacs’a göre yazar toplumun gizli dalgalanışını, devrimin içsel yasalarını betimlemelidir. (2011: 156) Fakat önemli bir tarihsel olayı sıradan tipler üzerinde anlatmanın yaratacağı etkinin sınırlı olmasından ötürü yazar, bir şekilde tarihî şahsiyetlere başvurabilir.

Orhan Pamuk, tıpkı birçok tarihsel romanda olduğu gibi ana karakterlerini tarihî şahsiyetlerden seçmez. Ama Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılmaya yüz tuttuğu bir dönemde gölge bir kahraman seçer: II. Abdülhamit. Pamuk, roman ile ilgili yayımladığı videoların birinde II. Abdülhamit’in romanın bir kahramanı olduğunu açıkça ifade eder. (Pamuk, 2021) Fakat romanda II. Abdülhamit’in kendisi doğrudan görülmez veya onun konuşmasına şahit olunmaz, o kahramanların veya anlatıcının yaptığı yorumlarla olaylara dâhil olur.

II. Abdülhamit, Cumhuriyet Dönemi romancılarının tarihî romanlarına sık sık konu olan bir padişah’tır. Gerek Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde otuz yıldan uzun bir süre tahta kalması gerek iç ve dış siyasetteki tavrı romancıların ilgisini çeker. Aynı zamanda Türkiye’de muhafazakâr çizgide siyaset sürdüren isimler için II. Abdülhamit simge bir isim iken seküler ve laik kesimler için büyük müstebittir. İlber Ortaylı, “II. Abdülhamit Devri halen olumlu olumsuz yönleriyle Türkiye’de yaşar; çünkü kabul etmemiz gerekir ki bu dönem, modern Türkiye’nin olduğu devirlerden biridir. Abdülhamit de tartışmalı kişiliğiyle günümüz siyasi renklerine yansıyan bir hükümdardır.” (2000: 40) diyerek II. Abdülhamit’in güncelliğini yitirmediğini belirtir.

Bir tarih kitabı olmamasına rağmen bir tarihi anlatan *Veba Geceleri*’nde portresi çizilen II. Abdülhamit’in ideolojik bir çerçevede anlatıldığı gözden kaçmaz. Nasıl ki II. Abdülhamit’e yönelik Kızıl Sultan veya Ulu Hakan yakıştırmaları bir ideolojiyi yansıtıyorsa, Orhan Pamuk’un eserinde de sürekli istibdadına vurgu yapılan II. Abdülhamit’in olabildiğince olumsuz şekilde yansıtılması ideolojiktir. Esasında roman gibi tarihte de ideolojik tutumlar bütünüyle bir tarafa bırakılamaz. Jenkins’in de ifade ettiği üzere her kuşak kendi tarihini yazar, tarih kuramdır ve kuram ideolojiktir ve ideoloji maddi çıkarlardır. (...) Bilgi iktidarla ilişkilidir ve toplumsal oluşumlarda en fazla güce sahip olanlar bilgiyi dağıtırlar. (1997: 30-59) Pamuk, muhafazakâr kesimlerde II. Abdülhamit yönelik algının yanlış olduğunu kitap hakkındaki yapılan bir röportajda şöyle anlatır:

³ Hıfzıssıhha Başmüfettişi olan Mirliva Bonkowski Paşa, 1893’te kolera ile mücadele etmesi için Padişah tarafından görevlendirilmiştir. İzmir’de salgının yayılmasını engellemek için önemli tedbirler almıştır. (Menekşe, 2020: 388)

II. Abdülhamit'i bugünkü iktidar için simge kahraman yapan şeylerden biri de Necip Fazıl'ın yazdığı Ulu Hakan II. Abdülhamit Han⁴ adlı ciddiyetsiz kitaptır. Orada II. Abdülhamit'in Kıbrıs'ı hiç savaşmadan bir bayrak bırakarak İngilizlere vermesi mazur görülür. [Kıbrıs'ın bırakılması konusunda] hiçbir çözümleme yoktur basit, çocuksu ifadelerle mazur gösteriliyor. Necip Fazıl, II. Abdülhamit'in oğlu Şehzade Selim'in bile kanmadığı yalanlara inanmış gibi yazmıştır kitabı. (Pamuk, 2021)

Siyasi ve ideolojik bir roman yazmadığını ısrarla iddia eden Orhan Pamuk'un yukarıdaki sözleri ve kitapta anlattığı II. Abdülhamit portresi, oldukça ideolojik bir tutum sergilediğini gösterir. Muhafazakâr ve dindar kesimlerinin hoşlanmayacağı bir II. Abdülhamit'i anlatırken gerçeklere bağlı kaldığı imasında bulunur. Orhan Pamuk bugünkü iktidarın (Ak Parti'nin) II Abdülhamit'i sevmesini ve sahiplenmesini padişahın İslam'ı siyasallaştırmasından kaynaklandığını belirtir. Yine II. Abdülhamit müstebit ve milliyetçi olması ile günümüzdeki iktidar arasında ilişki kurulabileceğini söyleyerek romanında siyasi bir tutum sergilediğini açıkça belli eder. (Pamuk, 2021)

Veba Geceleri tarihsel bir dönemece yoğunlaşmasına karşın günümüzün sorunlarına değişik şekillerde yorumlar getirir. II. Abdülhamit'in sık sık eleştirilerek anlatılmasını bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. V. Murat'ı gözetim altında tutması ve aralarında fikrîsel birtakım ayrımların olması Orhan Pamuk'a göre günümüzdeki modern/seküler kesimler ile dindar/muhafazakâr kesimler arasındaki ayrımın başlangıcıdır: "Bana kalırsa çağdaş Türkiye'deki muhafazakâr, milliyetçi, Batı karşıtı takım ile özgürlükçü, parlamentocu ve Batı yanlısı takım arasındaki bölünme V. Murat ve II. Abdülhamit arasındaki kavga ile başlar." (Pamuk 2021) Romanda anlatılanlara göre bugün siyasal İslam olarak tarif edilen siyasi hareketi II. Abdülhamit keşfetmiştir fakat hiçbir zaman samimi ve tutarlı davranmamıştır:

Opera ve polisiye roman seven Padişah Abdülhamit samimi ve tutarlı bir cihatçı ve İslamcı da değildi. Mısır'da Arabi Paşa'nın Batı karşıtı isyanının aslında İngilizler kadar bütün yabancılara, yani Osmanlılara da karşı olan milliyetçilerin isyanı olduğunu daha ilk gün anlamış, İslamcı paşadan nefret etmiş, içten içe İngilizlerin onu ezmesini arzulamıştı. Sudan'da İngilizlere kök söktüren ve Müslümanlar arasında Gordon Paşa diye çok sevilen Charles Gordon'un ölümüyle sonuçlanan Mehdi'nin hareketini de Abdülhamit İstanbul'daki İngiliz elçisinin de baskısıyla "ayaktakımının isyanı" olarak görmüş ve İngilizlerin yanında yer almıştı. (2021:31)

II. Abdülhamit bir yandan İslamcı olarak gözükmekte öbür yandan sömürgelerde İngilizlere isyan eden Müslümanları isyandan vazgeçmeleri noktasında uyarıcı, ikiyüzlü biri olarak betimlenir. Çevresindeki hiç kimseye güvenmeyen evhamlı padişah, devletin Batı karşısında giderek gerilemesine neden olur. Atadığı valiler Hristiyanların isyanlarını kanlı şekilde bastırmaktan başka bir şey yapmazlar. Valiler de II. Abdülhamit gibi her türlü problemin kaynağını dış güçlere bağlarlar. İsteddiği tüccara, iş adamına imtiyaz veren istediğini sürgüne gönderen II. Abdülhamit hafiyeleri sayesinde tam bir tahakküm kurar. Devlet dairelerinde, gazetelerde padişahın hafiyeleri dolanmaktadır. Bundan dolayı herkes korku içindedir ve hiç kimse düşüncesini uluorta açıkça ifade edemez. "Konu Abdülhamit'e geldiği ve kimse bir muhbir kurbanı olmak istemediği için herkesin alışık olduğu bir sessizlik başlayınca toplantı sona erer." (2021: 110) Yıldız Sarayı'ndan bütün imparatorluğu yöneten padişah, önemli bazı davaların bile İstanbul'da görülmesini ister. Padişah bir olaya müdahale etti mi artık olayla ilgili hiç kimseye bir laf düşmez. (2021:156) Kendisinin tahta çıkarılmasında etkili olan Mithat Paşa'yı Taif'e sürgüne göndermiş daha sonra da zindanda boğdurmuştu ama bunu öyle bir şekilde yapmıştı ki, kimin yaptığı anlaşılmamıştı. (2021: 194)

Romanda II. Abdülhamit'in zalimliği, V. Murat'ın kızı olarak kurgulanan Pakize Sultan'ın duyguları üzerinden anlatılmaya çalışılır. V. Murat'ın kızlarının evlenmelerine ancak Yıldız Sarayı'nda kendi yanına yerleşmeleriyle müsaade eden II. Abdülhamit, Pakize Sultan'ı çok üzer.

4 bk. Kısakürek, N. F. (2003). *Ulu Hakan İkinci Abdülhamid Han*. Büyük Doğu Yayınları.

“Evhamlı ve zalim Padişah, ağabeyini hapsedtiği küçük saray binasına evlilik hazırlıkları gibi makul bahanelerle bile kimsenin girip çıkmasını istemez.” (2021: 65) Babası V. Murat’tan ayrılan Pakize Sultan için tehlikeli konular sarayda hapis geçirdiği yıllar ve Abdülhamit nefretidir. (2021: 66) Pakize Sultan, Bonkowski Paşa’nın padişah tarafından öldürüldüğünü düşünecek kadar nefret doludur.

II. Abdülhamit’in muhafazakâr-milliyetçi kesimler tarafından bir efsaneye dönüştürülmesine karşı çıkan Pamuk, hem verdiği mülakatlarda hem romanda en fazla toprak kaybının II. Abdülhamit Dönemi’nde yaşandığını söyler. *Veba Geceleri*’nde bir padişah olarak II. Abdülhamit’in büyük devletlerin elinde bir oyuncığa dönüştüğü, onların neredeyse her dediklerini yerine getirdiği, attığı adımlarda hep büyük devletlerin sözünü dinlediği anlatılır. Bilhassa İngiltere, Almanya ve Rusya’nın isteklerini geri çevirmediği vurgulanır. Bu ve buna benzer yorumlar, adeta *Ulu Hakan* imajını yıkmaya yönelik olarak romanın birçok yerinde geçer. II. Abdülhamit’in en önemli vasfının paranoyaklık olduğu anlatıcı tarafından açıkça dile getirilir. Tam da burada II. Abdülhamit’in paranoyak olmasına yol açan hadiselerden de bahsedilir. Amcası Abdülaziz’in tahtan indirilmesi ve sonra öldürülmesi, V. Murat’ın tahta çıkarılması ve sonra indirilmesi II. Abdülhamit’i derinden etkilemiş ve daha öncekilerinin başına gelenlerin kendi başına da geleceğine inanmasına neden olmuştur. (2021: 205) Bu yüzden kolay kolay kimseye güvenmez, herkesten şüphe duyar ve Yıldız Sarayı’ndan nadiren dışarı çıkar.

Bütün zalimliğine rağmen II. Abdülhamit’in bazı olumlu yönleri de *Veba Geceleri*’nde vurgulanır. Demir yollarına önem vermesi, çağdaş eğitimi desteklemesi ve birçok okul açması, şehirlerin meydanına saat kuleleri inşa etmesi padişahın olumlu taraflarıdır. Ayrıca bilime önem veren padişah birçok bilim adamını desteklemiştir.

1.3.İronik Bir Anlatı: Ulus Devlet

Modern söylemin en büyük anlatılarından biri şüphesiz ulus devlettir. Bir kişi veya hanedan yerine ulusun egemenliğini olumlayan ve büyük bir değer olarak sunan modernizmin bu söylemi *Veba Geceleri*’nde ironik bir anlatımla sorunsallaştırılır. Burada yazarın yeni tarihselci anlayışı benimseyerek geçmişe yaklaştığını tekrar belirtmek gerekir. “Düşünme ve bilgi de ideolojik açıdan şekillendiğinden esaret, özgürlük gibi sosyal ve politik pek çok konunun incelenmesinde ilgili dönemin edebî eserleri, günlükleri, fotoğrafları ve pek çok yazılı haberler birlikte tarihin, yeni tarihselci bir incelemeyle paralel ele alınması gerekir.” (Balkaya, 2020: 61) Ulus devlet, modern düşünürler tarafından insanlığın ilerlemesi, ekonomik ve siyasi adaletin sağlanması adına umutla savunulmuştur. Her türlü hurafeden ve kişisel üstünlüklerden sıyrılarak ulusun ortak ruhuna dayandığı iddia edilen ulus devletin sanıldığı veya savunulduğu gibi bir sistem olmadığı, işleyişinde ciddi anlamda çelişkiler barındırdığı bilhassa postmodern söylem ile birlikte dillendirilmeye başlanır.

Orhan Pamuk, veba salgını sırasında paşalar, askerler ve memurlar tarafından uygulanan karantina önlemleri ile modern hayatı ve laikliği halka benimsetmeye çalışan modernleşme yanlısı siyasetçiler arasında büyük benzerliklerin olduğunu, roman hakkında yayımladığı videolarında açıkça dile getirir. Ayrıca devlete öfke, salgın döneminde korku, kadercilikle ilgili kısımların da yer aldığı eserinin siyasi yönünün olduğunu anlatır. (Pamuk, 2021) Romanda bir ulus devletin kuruluşu esnasında yaşananlar, ulus devleti hayal edenlerin düşünce biçimleri ve ulus hakkında geliştirilen söylemler öne çıkarılır. Benedict Anderson’ın ulusu *Hayali Cemaat* olarak tanımlamasının izlerini *Veba Geceleri*’nde ulus devlet ile ilgili bölümlerde görmek mümkündür. Anderson’a göre “Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur, kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiştir.” (2007: 20) Söz konusu hayali cemaatte bilincin gelişebilmesi için bir öndere ihtiyaç vardır. Önderin kahramanca mücadelesi zaman içerisinde insanları bir araya getiren ulusal bir mite dönüşür. *Veba Geceleri*’nde Minger ulusunun önderi rolünü Kolağası Kâmil üstlenir.

Doktor Nuri ve Pakize Sultan ile birlikte yolculuğa gönderilen Kolağası Kâmil, Minger Adası'nda doğup büyümüştür. Bağdat'ta görev yapmış, Yunan Savaş'ında ise madalya almış olan Kolağası, Minger Adası'nda doğup büyüyen ve adada yaşayan Zeynep'e âşıktır. Daha önce Zeynep ile nişanlanan Ramiz ise Kâmil'e öfkeli. Hem İstanbul'dan gelen yeni valiyi başa geçirmek hem Kâmil'den intikamını almak için vilayet binasını basar. Olacakları tahmin eden eski Vali Sami Paşa ise tüm hazırlıklarını yapar. Baskın esnasında Ramiz ve adamları büyük bir bozguna uğrarlar. Tam da bu olay Minger ulusunun doğuşuna vesile olacaktır. Çatışma esnasında yaralanan Kâmil, "üzerinde La Rose du Levant'in amblemi olan Minger Kalesi'nin özel külahlı kulesi, Beyaz Dağ ve Minger gülü işlenmiş koyu kırmızı ve pembe renkli bayrak misali işlemeli kumaşı" (2021: 320) binanın balkonundan sallıyor. Anlatıcı bu olayı şöyle yorumlar: "Milliyetçi heyecanın, tarih ile edebiyat, efsane ile gerçek, renk ile manası arasındaki ayrımı kaldırdığı yerdeyiz şimdi." (2021: 320) Sonraki bölümlerde anlatıcı, ulus devletlerin kuruluş esnasında yaşanan birçok şeyin abartılarak ya da bağlamı değiştirilerek aktarıldığını ifade eder.

Kolağası Kâmil'in vilayet binasında yaptığı kahramanlık ve yaşananlar hakkında anlatıcı, tarih kitaplarının farklı şeyler aktardığını söyler. Fakat bir gerçek var ki o da Kolağası Kâmil'in yaptıkları Minger ulusunun doğuşunu sağlar. Anlatıcı, ulus devletin ortaya çıkışını yaşanan olay ile ironik bir şekilde ele alır. Kâmil'in bayrağa benzeyen kumaşı sallamasına kadar romanda Minger ulusu ile ilgili hiçbir ize rastlanmamasına rağmen bu olayın birden Minger ulusunu ortaya çıkarması, ulusların doğuşu hakkındaki hikâyelerin parodisi olarak değerlendirilebilir. Kâmil'in şahsında Minger ulusunun ruhunun canlandığını ifade etmeye çalışan anlatıcı, herkesin kendine göre tarihi yorumladığını, kimilerinin Kâmil'i Delacroix'nun *Hürriyet Halka Önderlik* ediyor tablosundaki gibi hayal ettiğini söyler. Kolağası'nın bu olağanüstü başarısı onu epik kahraman yaklaştırır. "Ulusun kaderiyle kahramanın kaderi özdeştir ve epik kahraman ulusal norm ve değerlerin de temsilcisidir. (...) Modern epik yazarının bir amacı tarihi çoklu bir bakış açısından yansıtmaksa, diğeri de parodi yoluyla resmi tarih anlatılarını sorgulamaktır." (Arslan, 2021) Minger Devleti kurulduktan sonra Kâmil artık bir ulus kahramanı olarak *Komutan* sıfatına layık görülür ve aradan geçen yüz on altı yıl sonra bile Mingerliler onu *Komutan* diye anarlar.

Kısa sürede bağımsızlığını ilan eden Minger Adası'nın cumhurbaşkanı olarak Kolağası Kâmil seçilir. Kâmil'in bundan sonra attığı her adım Minger Adası'nda ulus bilincini yerleştirmeye yöneliktir. Parodik bir biçimde devletin kurucu anayasası hazırlanır ve Mingerce resmi dil ilan edilir. Fakat Mingerce ilkel bir dildir ve günlük konuşmada dahi neredeyse unutulmuştur. Kâmil, arkeolog Selim Sahir'den yardım alarak Mingerceyi diriltmeye çalışır. Hatta "iki yüz yetmiş dokuz sokak, meydan, cadde ve köprüye yeni ad verir." (2021: 368) Tam da burada ulus devletin işleyiş mantığı ironik bir biçimde ortaya konulur. Kurtuluş ve kuruluş esnasında yaşananların zaman içerisinde siyasi gerekçelerle değiştirildiği, ulusal söylem etrafında yeniden yazıldığını söylemek mümkündür. Nitekim *Veba Geceleri*'nde Kâmil'in elindeki bayrağı sopaya bağlayan hademenin zaman içerisinde anlatının içerisinde çıkması şöyle açıklanır:

Hayatı boyunca adadan hiç ayrılmamış, okuma yazma bile tam olamayan hademe bir süreliğine tarihe böyle geçti. İleride adanın İtalyan işgalinden kurtulması üzerine iktidara gelen milliyetçi yeni Minger hükümeti Haşmet'in köyünde yapılan okula Sancaktar Haşmet İlkokulu adını vermiştir. Yaşlı hademenin bayrağı sopa taktığı an ilk yıllarda ressamlarca çok resimlenmiştir. Daha sonraki yıllarda kâğıt paraların üzerine konan resimlerde Komutan Kâmil'in eline bayrağı ihtiyar bir hademenin değil, iki genç kızın vermesi eğitim bakanlığı tarafından daha uygun bulunduğu için hademe resimlerden yavaş yavaş çıkmış, 1970'ten sonra tamamen unutulmuştur. Bugün yalnızca köylüleri hatırlar onu... (2021: 326)

Millet uğruna ölmek ile makineli tüfeğin aynı çağda icat edildiğini söyleyen anlatıcı, milliyetçiliğin kendi içerisinde büyük çelişkiler taşıdığını ifade eder. Pamuk da eserinde açıkça milliyetçiliğin parodisini yaptığını açıklar:

Romanı başka pek çok millî devlete yol açan çeşit çeşit millî hikâyeyi göz önünde tutarak yazdım. Mesela yeni devletin ilk işi olarak sokak adlarıyla meşgul olması... Bu daha çok Yunanistan devletinin ilk işiydi... Milletın kimliğinin dine dayanmaması... Yarı yarıya Müslüman-Hristiyan olması... Ve millî devletin ve kimliğin en büyük ateşinin dinden değil, dilden, lisandan gelmesi. Benim Mingerimin bu özellikleri onu Türkiye’den ayırır. (Öztürk, 2021)

Tarihteki birçok ihtilal gibi Minger İhtilali de zaman içerisinde birtakım despotluklara sahne olur. İhtilale karşı olanları cezalandırmak ve geçiş sürecini atlatabilme adına birtakım şiddet olayları bizzat yetkililer tarafından tertiplenir. Şeyh Hamdullah’ın yönetimi ele geçirmesi ile devlet terörü dönemi başlar. Anlatıcı bu durumu şöyle izah eder:

“Minger İhtilali”ni büyük dünya tarihi olaylarına benzetmeyi seven milliyetçi tarihçiler Minger’de ondan sonraki günleri “Fransız İhtilali’nin Jakoben Terörü” dönemine benzetirler. Mahkemeleri ve ölüm cezalarını toplumu hıza sindirmek için kullanma niyeti bakımından doğrudur bu, “ihtilalin ideallerinin” ancak ona karşı olanlara şiddet uygulanırsa başarıya ulaşacağına içten bir inancın bir siyasi irade olarak ortaya çıkması bakımından da. (2021: 356)

Yönetimi ele alan yeni kişiler daha önce ihtilalde rol oynamış birçok kişiyi, Vali Sami Paşa’yı bile idam ettirirler. Minger Adası’nda artık korkudan hiç kimse fikrini açıkça ifade edemez. Yeni gelen yönetimin de Osmanlılar gibi sadece adam asarak problemleri çözdüğü düşüncesi yayılır.

Veba Geceleri’nde anlatıcının ve dolayısıyla yazarın Osmanlı Devleti’nin son dönemine yaklaşımını ve tarihi yeniden yorumlamasıyla ilgili şu çıkarımda bulunabilir: Her şeyden önce Mina Mingerli gibi bir kurmaca anlatıcıyı seçmiş olması *Veba Geceleri*’nde panoraması çizilen Osmanlı İmparatorluğu’nun oryantalist bir bakış ile yorumlanmasının önüne geçilememiştir. Esasında sadece bu romanı değil diğer romanlarında da (*Beyaz Kale*, *Benim Adım Kırmızı*) oryantalist bir bakış ile Osmanlı tarihine yönelen Pamuk, bu yönüyle eleştirilmiştir. Hilmi Yavuz, yazar hakkında şu değerlendirmede bulunur:

Orhan’ın büyük ölçüde Amerika’daki literay agentı Andrew Wiley’in etkisiyle, yazarlık yeteneklerini kayıtsız koşulsuz oryantalizmin buyruğuna teslim edişi, arkadaşlığımızın sona ermesine sebep olduysa bunun sorumlusu ben değilim. Batılı nasıl görüyorsa Türkiye’yi öyle görmek! Ona sunulan oryantalist formatın, kalın çizgilerle çerçevesi buydu... (2010: 77)

Tarihsel bir gerçekliği konu alsada da roman en nihayetinde bir sanat şubesidir ve her sanat şubesinde olduğu gibi sanatçının ideolojik tutumundan izler taşır. “Okuyucu tarihî romanı okurken aynı zamanda sanat, yeniden inşa ve yazarın ideolojik tercihleri doğrultusunda farklılaştırılmış, tarihin kendisi olmaktan çıkarılmış bir tarih bilgisi/yorumu edinir.” (Argunşah, 2016: 25) Okuyucunun tarihî romanda elde ettiği bilgiler dolaylı bilgilerdir tıpkı tarih kitaplarında olduğu gibi fakat tarihî roman, sanatsal bir zevk verebilmek için kurguya dayandığını belli ettirir. *Veba Geceleri*’nde tarihin kurgulandığı anlatıcı tarafından belirtilerek okuyucu uyarılır.

Pamuk’un bu kitabında olduğu gibi hemen hemen bütün eserlerinde yapmak istediği dışarıdan kendi kültürüne bakıp okuyucunun kendi değerleriyle yüzleşmesidir. Ona göre Türkiye’de modern bir bakış ile olaylara yaklaşan yazarların en büyük problemi kendi kültürel kimliklerinden kurtulamamalarıdır. Yazar ile okuyucu arasındaki ilişki daima öğreten ile bilmeyenlerin ilişkisidir:

Yaratıcı, toplumu karşısına alıp kendi ruhsal dünyasının özerkliğine sonuna kadar gidemez. Çünkü karşısına almak istediği dünyayla ilişkisi bir anda yine öğreten bir adamla bilmeyenlerin ilişkisine dönüşür. Bizde modernizmin olmamasının ya da modernist rüzgârın güçle esmemesinin nedeni modernizmi bizim öğrenemememiz ya da anlayamamamız değildi. Sorun yazar ile okuyucu arasındaki verili geleneksel ilişkinin kırılmaması, değişmemesidir. (Pamuk, 2010: 304-305)

Bu şekilde dışarıdan olaya baktığını ima eden Pamuk, *Veba Geceleri*'nde Türkiye'deki ulus anlatılarının sorunsallaştırılması gerektiğini ortaya koyar. Yukarıda kısaca değindiğimiz üzere kuruluş ve kurtuluş esnasında yaşananların siyasi koşullar çerçevesinde rahat bir şekilde dönüştürülmesi, tarihî bilgiyi gözden geçirmemizi zorunlu kılar.

2.Kurgunun Tarihi

Tarihî roman genel anlamda geçmişte yaşanmış bir olayı veya şahsiyetleri konu edinen roman türünü imler. Burada önemli olan romanda anlatılanların geçmişte kalmış olması değil bizzat romancının, geçmişi konu edinmesidir. Söz gelimi Ahmet Mithat Efendi'nin *Felâhî Bey ile Rakım Efendi* romanında anlatılan olaylar XIX. yüzyılda geçmesine rağmen söz konusu eser bugünkü okuyucu için tarihî bir roman değeri taşımaz. Ama aynı yüzyılda yazılan Namık Kemal'in *Cezmi* romanı doğrudan geçmişte konu edildiğinden tarihî bir roman hüviyeti taşır. Geçmiş konu etmesi bir romanı tek başına tarihî yapmaz. Romanda bir toplumu ilgilendiren tarihî dönemecin işlenmesi gerekir. Yoksa bir kişinin çocukluk yıllarını anlatan bir romanı tarihî roman kabul etmek mümkün değildir.

Tarihî romanın en önemli sorunu, gerçek ile kurmaca arasındaki çizginin net olarak belirtil[e]memesidir. Romanın tarihsel gerçeklere bağlı kalıp kalmayacağı ya da ne derece tarihsel gerçeğe uygun olması gerektiği tartışılmıştır. "Tartışmalar, belgelerden hareket eden bir yazarın yaratma özgürlüğü üzerine yoğunlaşıyor. Yani sorun bir anlamda, çıkış noktası belgeler ya da tarihsel bir gerçeklik olan yazarın fiksiyonu [kurguyu] nasıl kullanması gerektiği noktasına gelip dayanıyor." (Gögebakan, 2004: 23)

Yeni tarihselcilik anlayışı ile kaleme alınan eserlerde tarih kitaplarının yanında hatıra, fotoğraf, sicil kayıtları gibi kaynaklara da gidilir. Bu şekilde anlatımda bir tür zenginliğin elde edilmesi sağlanır, konu genişletilir. Orhan Pamuk 120 yıl önce geçen olayları anlatabilme ve okuyucuya tarih duygusunu verebilme adına birçok tarih kitabı, tıp tarihi kitabı okuduğunu söyler. Ayrıca 1901 yılının manzarasını anlatabilme adına dönemin birçok fotoğrafını incelediğini ve kendisinin de bazı çizimler yaptığını belirtir. (Pamuk, 2021) Yeni tarihselcilik, büyük bir olayın yanında kıyıda köşede kalmış veya üzerinde fazla durulmamış konulara değinir. Orhan Pamuk da romanını kurgularken böyle bir anlayış benimsediğini şöyle anlatır:

II. Abdülhamit, bütün Osmanlıyı özellikle kendi yaptırdığı binaları fotoğraflatmıştır. Dönemin manzara, sahil şehri, iskele fotoğraflarına bakarak *Veba Geceleri*'ndeki Minger Adası'nı hayal ettim. Fotoğrafların merkezindeki camilere, köprülere değil, kenardaki insanlara, ağaçlara, boş yollara, sokaklara, at arabalarına, manzaranın ayrıntılarına, küçük şeylere, evlere bakarak merkezdeki Arkaz şehrini hayal ederdim. Böyle fotoğraflara baka baka Minger Adası'nı hayal ettim. Daha sonra kahramanlarıma benzeyen kişiler resmettim. (Pamuk, 2021)

Lois Tyson'a göre "tarih yazımı gerçeklere değil yorumlara dayanır. Bu yüzden bütün tarihsel kayıtlar edebî eleştiri yöntemleri kullanılarak analiz edilebilir." (2006: 290) *Veba Geceleri*'nde kurgu ile tarihin kesişmesi, tarihî döneme eklenen kurgusal öğeler vasıtasıyla gerçekleşir. Bundan ötürü yazarı tarafından tarih olarak adlandırılan söz konusu romanı hem bir tarihsel metin hem bir edebî metin olarak tahlil etmek mümkündür. Gerçeği ve kurmacayı yeni bir boyutta birbiriyle ilişkilendiren *Veba Geceleri*'nde kurgu, tarihsel gerçeklikten beslenir. Romandaki veba, polisiye ve aşk unsurları anlatılan tarihsel dönemden ayrı ele alınmaz bilakis dönemin şartlarıyla işlenir. Pakize Sultan ve Mîna Mingerli gibi iki kurmaca kahraman adeta varmış gibi tarihî şahsiyetlerle ilişkilendirilir. Minger ulusunun doğuşu ise anlatılan dönemin milliyetçi söylemi çerçevesinde ele alınır.

2.1. Veba, Polisiye ve Aşk Üçgeninde Bir Anlatı

Romancının tarihçiden ayrılan en önemli yönü gerçekliğe bağlı kalma zorunluluğunun olmamasıdır. Tarihsel bir olayı anlattığında bile farklı bir yorum getirerek gerçekliğin muhtelif biçimlerde algılanmasını sağlayabilir. Hülya Argunşah'ın da ifade ettiği gibi tarihî roman yazarı tarihçinin tespit ettiği hadiseyi, hayal gücü sayesinde yeniden inşa eder. Fakat tarihî roman yazarı tarihçi gibi bilimsellik kaygısı taşımaz, tarihi yorumlar, onu zihninde yeniden canlandırır hatta tarihin boş bıraktığı alanları hayalleriyle doldurur. (2016: 12)

Yeni tarihselcilik anlayışını benimseyen romancılar, tarihî olayları anlatmakta daha özgür davranırlar. Çünkü yeni tarihselcilik anlayışının tarihe ve edebiyata bakış açısının benzerlik göstermesi romancının tarihî olaylar ve kişiler hakkında yorum yaparken işini daha da kolaylaştırır. “Yeni tarihselcilik, tarihsel arka planı ihmal etmeden, bağlamı dikkate alarak geçmişte yaşanan olayları kurgular ve önemsiz, ayrıntı, tuhaf şeyleri ele alırlar; rüyalar, biyografiler, hikâyeler vb. kaynaklar onlar için araştırma konusudur.” (Yüksel, 2016: 80) Önemli olarak görülen bir olay veya üzerinde durulmamış kişiler, romancının dikkatini çeker. Romancı önemli olan tarihî olayların yanında önemsiz görünen olayları kurgulayarak eserini vücuda getirir. Bu şekilde hem tarihten kopmaz hem kurmaca işin içine dâhil olur.

Veba, Osmanlı Devleti’nde XVI. yüzyılın başlarından XX. yüzyılın başlarına kadar değişik derecelerde etkili olmuş bir salgındır. Okullarda okutulan tarih kitaplarında çok az yer bulan veba salgını, Orhan Pamuk’un romanının iskeletini oluşturan bir ögedir. Olayların geçtiği 1901’de Osmanlı Devleti’nde gerçekten vebalar yaşanmış, karantina heyetleri oluşturulmuş, veba ile ilgili birtakım neşriyat yapılmıştır. Romanın kahramanlarından Bonkowski Paşa’nın daha önce İzmir’de kolera salgınıyla mücadele ettiği aktarılır. Gerçekten 1900’de İzmir’de bir veba salgını yaşanmıştır.⁵

Romanda veba korkunun temel kaynağıdır. “Vebaya yakalandım mı?, Veba bana da bulaşacak mı?, Sırada kim ölecek?” türünden sorunlar kahramanları tedirgin eder. Romanda da anlatıldığı üzere henüz vebanın bir tedavisinin olmaması, vebaya yakalanan ve hastaneye kaldırılan herkesin belli bir süre sonra ölmesi korkunun Minger Adası’nda giderek yayılmasına sebep olur. Zaten Orhan Pamuk da romanında korkuyu anlatmak istediğini açıklar: “Veba ile ilgili en ünlü romanları, veba sahnelerine dikkat ederek okuyordum. Ama yazar bunları yaşamış mı diye çok fazla sormuyordum kendime. Benim derdim salgın korkusu ve karantinayı inandırıcı bir şekilde anlatmaktı.” (Öztürk, 2021) Veba salgını önlemek için yetkililerin aldığı karantina önlemleri, ilk önce Bonkowski Paşa’nın önerileri daha sonra Doktor Nuri’nin tavsiyeleri, halkın karantinaya uymak istememesi, bilhassa Hristiyan ve Müslüman cemaatlerinin ileri gelenlerinden bazılarının karantinaya karşı çıkmaları ayrıntılı bir şekilde romanda anlatılır. Romanda vebanın sembolik bir değerinin olduğunu söylemek gerekir. Modernleşme sürecinde halkı zorla davranış değişikliğine itme ile veba esnasında uygulanan karantina önlemleri arasında paralellik kurulabilir. Nitekim karantinayı uygulayanlar çağdaş düşünceye sahip kişiler iken (Bonkowski Paşa, Doktor Nuri gibi), karantinaya karşı çıkanlar gericidirler (Şeyh Hamdullah gibi). Halkın iyiliği için halkı zorlayarak bazı tedbirler alan karantina uygulayıcıları, modern ulusun doğuşu esnasında ortaya çıkan Jakobenlere benzetilebilir. Nitekim romanda geçen şu ifade jakobenizmi yansıtmaktadır: “Karantina, halka rağmen halkı eğitip, onlara kendi kendini koruma hünerini öğretme işidir.” (2021: 119)

Çin ve Hindistan’dan gelen hacılardan Hicaz’a, Hicaz’dan da Minger’e geldiği düşünülen veba içinden çıkılmaz bir hal alınca büyük devletler adayı ablukaya alarak giriş çıkışları denetlerler.

5 Mesut Ayar ve Yunus Kılıç’ın çalışmalarında 1900 yılında İzmir, 1901’de İstanbul ve yine aynı yıllarda Cidde, İskenderiye, Bağdat ve Antalya’daki salgınlar ile 1919’da İstanbul’da yaşanan “Teşrin-i Evvel Vebası” örneklerini vererek Osmanlı Devleti’nin yıkılış döneminde vebanın gündemi meşgul ettiğini ortaya koyarlar. Ayrıca XX. yüzyılın başında Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye tarafından *Veba* adlı bir risalenin yayımlandığını aktarırlar. (Ayar & Kılıç, 2017: 165-169).

Yolunu bulan zenginler bir şekilde adadan kaçarken kalanlar büyük bir sefaletle doğru sürüklenir, adada asayiş bozulur, büyük bir korku her yeri kaplar. Sami Paşa'nın uzun süre vebayı görmezden gelmesi de salgının yayılmasında etkili olmuştur. Doktor Nuri'nin tavsiyesiyle alınan önlemler netice verir ve salgının yayılması önlenir. Veba aynı zamanda Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki ayrımı da ortaya koyar. Müslümanlar daha kaderciler oldukları için karantina önlemlerine uymakta isteksiz davranır, şeyhlerden, hocalardan medet umarlar.

Veba Geceleri'nin polisiye kurgusu da tıpkı vebada olduğu gibi tarihsel bağlamda işlenir. Bonkowski Paşa'nın öldürülmesinden sonra İskenderiye'den Minger'e gönderilen Doktor Nuri, bir bilmeceyi çözmeye çalışır. Orhan Pamuk'un *Beni Adım Kırmızı*, *Kar* ve *Kara Kitap* romanlarında olduğu gibi *Veba Geceleri*'nde de polisiye unsuru anlatıyı postmodern bir hüviyete büründürür. Hakan Sazyek'in ifade ettiği üzere polisiyenin postmodernist romandaki konumu genellikle üstkurmaca bir düzlemde belirlenir. (2002: 506) Postmodern romanlarda polisiye unsuru genellikle ana temaya yardımcı olmak işlevini yerine getirir. Kahraman ortaya çıkan problemi çözerken kendisini birçok bilinmezden içine sürüklenmiş gibi görür.

Bonkowski Paşa'nın öldürülmesi olayını çözmeye çalışırken hem anlatıcı hem Doktor Nuri ve Pakize Sultan, II. Abdülhamit'in polisiye roman tutkusuna değinirler. Hatta Pakize Sultan, cinayetin II. Abdülhamit tarafından tertiplendiğini iddia eder. II. Abdülhamit'in Sherlock Holmes'a olan tutkusu, her gece uyumadan önce polisiye romanları okuması, bir tercüme dairesi kurarak polisiye romanları çevirmesi polisiyenin onun kişiliğine oldukça tesir ettiği yeri geldikçe romanda tekrar edilir. Padişahın polisiye romanlara olan tutkusu şöyle özetlenir:

Otuz üç yıl tahtta kalacak son büyük Osmanlı Padişahı polisiye romanda melodramatik rastlantılardan (Egune Sue'nin Paris'in Esrarı) ya da polisiye hikâyeyi ve mantığı arka plana iten ucuz aşk hikâyelerinin araya girmesinden (Xavier de Montepin) hoşlanmıyordu. Hikâyede akıllı dedektifin, devlet ve polisiye işbirliği halinde, çeşitli muhbir raporlarını dikkatle okuyarak, suçluyu zekice teşhis edip sorunu çözmesinden zevk alıyordu en çok. (2021: 158)

Romanda Bonkowski Paşa'nın kim tarafından öldürüldüğü yavaş yavaş önemini yitirir. Doktor Nuri'den beklenen Sherlock Holmes gibi cinayeti tümevarım yoluyla çözmektir fakat bu cinayet olayı o dönem Osmanlı Devleti'ndeki genel duruma göndermede bulunduğu için katilin kim olduğu önemsenmez. Nitekim anlatıcı, II. Abdülhamit'in Mithat Paşa'yı Taif'e sürgüne gönderip sonra öldürdüğünü ama kimsenin cinayetin nasıl işlendiğini bilmediğini söyleyerek okuyucuda Bonkowski Paşa cinayetinde padişahın rolünün olduğu hissini uyandırmasına yol açar. Nitekim Pakize Sultan, II. Abdülhamit'in cinayette parmağı olduğunu düşünür: "Sherlock Holmes'u tatmin edecek bir karineyi asla arkasında bırakmaz. Zaten bunun için Sherlock Holmes okuyor. Aslında amcam bütün o polisiye romanları, tıpkı dünyanın geri kalanı gibi, iz bırakmadan nasıl cinayet işlenir, bu konuda yeni Avrupalı usuller nelerdir öğrenmek için okur bence." (2021: 430)

Orhan Pamuk'un diğer romanlarında olduğu gibi *Veba Geceleri*'nde de kurgunun önemli bir unsuru aşktır. Fakat söz konusu romanda bir aşktan ziyade üç aşkın işlendiği görülür. Kâmil ile Zeynep, Doktor Nuri ile Pakize Sultan, Sami Paşa ile Marika arasındaki aşk, romanda muhtelif biçimlerde öne çıkarılır. Kâmil, kendisi gibi Mingerli olan Zeynep'e çocukluğundan beri âşıktır. Daha önce Ramiz'le nişanlanan Zeynep, başka kadınlarla olan münasebetinden dolayı onu terk eder. Kâmil ile evlendikten sonra Ramiz, Zeynep'i tekrar elde etmeye çalışır fakat Kâmil buna kahramanca karşı koyar.

Pakize Sultan ile Doktor Nuri arasında aşk ise evlendikten sonra başlamıştır. Sarayda esir tutulan Pakize Sultan, amcası II. Abdülhamit'in önerisiyle Doktor Nuri ile evlenir. Oldukça başarılı bir doktor ve daha önce salgınlarda görev almış biri olarak II. Abdülhamit'in gözüne giren Nuri, padişaha da sadıktır. Hatta zaman zaman bu sadakati yüzünden eşiyle tartışır. Sami Paşa ile Marika

arasında ise yasak bir aşk yaşanır. Sami Paşa, bunaldığı birçok an Marika'ya sığınır ve onda huzur bulur.

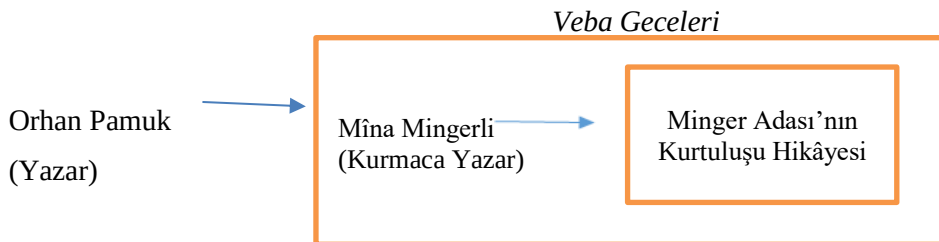
Veba Geceleri'nde aşk olayların merkezinde yer almasa da olayların gidişatını birçok açıdan belirler. Kâmil ile Zeynep arasındaki aşk biraz da efsaneleştirilerek ulusal bir mite dönüşür. Görünürde mutsuz olan Pakize Sultan, Doktor Nuri sayesinde mutlu olur ve saraydaki esareti son bulur.

2.2. Kurgusal Tarihin İki Kahramanı: Pakize Sultan ve Mine Mingerli

Tarihî romanlarda gerçek kahramanların yanında kurmaca kahramanlar da yer alır. Romancının hayal ettiklerini romana aktarabilmesi adına kurmaca kahramanlar, tarihî roman için bir gerekliliktir. *Veba Geceleri*'nde tarihî şahsiyetlerin yanında birçok kurmaca kahraman da yer alır fakat iki tane kahraman romanın tarihî bir hakikati temsil ettiğini ifade etmek için kurgulanmıştır. Bu iki kahraman Mîna Mingerli ve Pakize Sultan'dır. Pakize Sultan ile Doktor Nuri'nin kızlarının torunu olan Mîna Mingerli, Minger tarihi hakkında araştırma yapan ve Pakize Sultan'ın mektuplarını yayına hazırlayan kişidir. Bu şekilde Orhan Pamuk, kendine bir sözcü edinerek doğrudan tarihî olaylar hakkında yorum yapmaz. Ayrıca romanın bir tarihî gerçeğe dayandığı hissini uyandırmaya çalışır.

Serpil Oppermann, tarih yazımının metinlerarası etkileşimlerle oluştuğunu ifade ederek tarihsel geçmişin yazılı metinlerin dışında incelenmeyeceğini belirtir. (2006: 8) Orhan Pamuk, *Veba Geceleri*'nde bir tarih yazımına girer. Bundan dolayı bir tarihçi gibi belge, doküman, biyografi gibi materyallerden faydalandığını okuyucuya hissettirmeye gayret eder. Mîna Mingerli de hikâyesini anlatırken başta Pakize Sultan'ın mektupları olmak üzere birçok belge ve dokümandan yararlandığını dile getirir.

Esasında *Veba Geceleri*'nde iç içe geçmiş olan iki anlatıdan söz edilebilir. Birincisi Mîna Mingerli'nin Pakize Sultan'ın mektuplarına ulaşması ve bunları günümüz alfabesine aktarmasıdır ki buna ana anlatı diyebiliriz. Diğer anlatı ise Mîna Mingerli'nin Pakize Sultan'ın mektuplarından hareketle Minger Adası'nın kurtuluşunun hikâyesinin anlatıldığı kısımdır ki buna alt anlatı diyebiliriz. Mîna Mingerli'nin anlatıdaki fonksiyonunu şu şekilde gösterebiliriz:

Postmodern romanlarda genellikle romanın yazarı, anlatıyı yazma sürecini anlatması veya yazma fiili hakkında düşünceler ortaya koyması üst-kurmaca olarak adlandırılır. *Veba Geceleri*'nde Orhan Pamuk kendi yerine Mîna Mingerli'yi konuşturarak Minger Adası'nın kurtuluş hikâyesini nasıl yazdığını ortaya koyar. Öte yandan Mîna Mingerli, romanın anlatım yönüne büyük bir katkı da bulunur: "Tarihçiliğe özenen romancı Orhan Pamuk'un anlatıcısı, romancılığa özenen bir tarihçi olan Mîna Mingerli'yle karşılıklılığı okurda sonsuz ayna etkisi yaratmaktadır." (Vahapoğlu, 2021) Mîna Mingerli, amacının hem tarihî bir roman hem de roman biçiminde bir tarih kaleme almak istediğini açıkça belirtir. Temelde Pakize Sultan'ın mektuplarından hareketle hikâyesini anlatmasına karşın başka kaynaklardan faydalanarak ve muhtelif bakış açılarıyla tarihi yorumladığını ifade eder. Tarihi romanlaştırırken karşılaştığı sıkıntıyı ise şöyle anlatır:

Roman sanatı kendi yaşadığımız hikâyeleri başkalarının hikâyesi gibi, başkalarının yaşadığı hikâyeleri de kendimiz yaşamışız gibi yazabilme hünerine dayanır. Bu yüzden kendimi bir padişah kızı, bir sultan gibi hissederken bir romancı gibi

davrandığıma kolaylıkla inanıyorum. Ama zor olan veba ve karantina mücadelesini yöneten iktidar sahibi erkeklerle, paşalarla ve doktorlarla özdeşleşmekti. (2021: 12)

Gerçekten romanda farklı kişilerin olaylar hakkındaki düşünceleri kimi zaman diyaloglarla kimi zaman iç monologlar yoluyla anlatılır. Daha önceki romanlarında olduğu gibi bu romanında da Orhan Pamuk'un çok sesli bir anlatıma başvurur. Fakat Mîna Mingerli karakteri ile tarihsel olaylar hakkında yorum yapması, Orhan Pamuk'un yazar olarak aradan çekildiğini hissettirir. Hatta Mîna Mingerli, Orhan Pamuk olmadığını ortaya koyarcasına onunla sohbet ettiğini anlatır. (2021: 513) Oysa Pamuk'un yayımladığı videolardan da anlaşıldığı üzere tarihi didik didik araştıran Mîna Mingerli aslında kendisidir.

Pakize Sultan da Mîna Mingerli gibi hem tarihsel gerçekliği doğrulama hem de tarihî roman havasını yakalayabilme adına kurgulanmış bir karakterdir. Bilhassa II. Abdülhamit hakkında olumsuz yorumlarda bulunan bu karakter, V. Murat'ın kızı olarak hayal edilmiştir. Yıllarca babasının esaretine ve yaşadığı haksızlıklara şahit olan Pakize Sultan, amcası II. Abdülhamit'ten nefret etmektedir. Anlatıcı, II. Abdülhamit hakkındaki yorumlarını onu yakından tanıyan ve bizzat onun zulmüne maruz kalan birisinin ağzından vererek aradan çekilmiş benzer. Öte yandan kurmaca bir karakterin ağzından yorumlar yaparak aynı zamanda okuyucunun bir roman okuduğunu unutmamasını sağlar.

2.3. Ütopik Bir Ada: Minger

Osmanlı Devleti'nin yirmi dokuzuncu vilayeti olarak hayal edilen Minger Adası Akdeniz'de Girit'in kuzey doğusunda, Rodos'un güneyinde yer alır. Arkaz, bu hayali adanın vilayet merkezidir. Rumlar, Türkler ve eski zamanda adaya gelip yerleşmiş olan Minger halkı burada yaşamaktadır. Ada tarih boyunca Venedik, Bizans ve Arap hâkimiyetine girmiş daha sonra Osmanlıların eline geçmiştir. Temel geçim kaynağı gül üretimi olan bu adada Hristiyanlar ile Müslümanlar ayrı mahallelerde yaşamaktadırlar. Seksen bin nüfusu olan adanın vilayet merkezi Arkaz'ın nüfusu yirmi beş bindir ve Müslüman ile gayrimüslim nüfus yarı yarıyadır.

Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda en büyük problemlerinden biri milliyetçilik akımının etkisiyle birçok milletin bağımsızlığını ilan etmesidir. XX. yüzyılın başında Minger Adası'nda Rumların çıkardığı isyanlar dışında Minger ulusunun bağımsızlığı adına girişilen isyanlar yoktur. Fakat adada Müslümanlar ile Rumlar arasında sürekli çatışmalar yaşanmakta ve Osmanlı Devleti büyük güçlerin müdahalesi ile Minger Adası'nın elinden alınacağından endişe etmektedir. Bu yüzden adada bir veba salgınının olduğunun duyulmamasını isteyen Vali Sami Paşa, uzun süre vebayı görmezden gelir veya vebanın duyulmasını saklar. Vali, adayı zaman zaman despotça idare etse de büyük bir karışıklığın ortaya çıkmasını engellemiş ve padişahın gözüne girmiştir. Buna rağmen veba olayının gelişmesiyle birlikte, yaşanan olaylar biraz da tesadüfen adada Minger ulusunun doğuşunu sağlar. Yukarıda da anlattığımız üzere Minger ulus bilincini yerleştirebilme adına Kâmil birçok adım atar, eski Minger dilini diriltmeye çalışır, sokak ve cadde adlarını değiştirir, Minger Adası'nın kültürel değerlerini yansıtan bir bayrağı kabul eder ve "Minger, Mingerlilerindir" sloganıyla ulus olmayı hedefler.

Orhan Pamuk, *Veba Geceleri*'nde ulus devletin kuruluşunu anlatırken ütopik bir adayı ve hayali bir milleti seçmiş olmasının birkaç anlamı olduğu düşünülebilir. Yüz yirmi yıl önce gerçekleşen olayları anlatsa da milliyetçilik hâlâ hem Türkiye'de hem de Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan devletlerde önemli bir siyasi söylemdir. Belli bir ulusun kuruluş hikâyesinin parodisini yapmak büyük tepkilere neden olabilir. Bu yüzden ütopik bir ada ve hayali bir halkın uluslaşma hikâyesini seçen yazar, buna rağmen tamamen hayali bir olaya yaslanmaz. Gerçekten romanda uluslaşma süreci ile ilgili yaşananlar okuyucunun yabancı olduğu şeyler değildir. Ayrıca Pamuk, ütopik bir adayı anlatarak daha kolay yorum yapma fırsatı bulmuş ve eserini bütünüyle bir tarih kitabı olmaktan çıkarmıştır.

Sonuç

Romanın en önemli kaynaklarından biri olan tarih; kurgu ve gerçek ekseninde öteden beri tartışılmaktadır. Yeni tarihselcilik anlayışı, bu tartışmaya yeni bir boyut kazandırarak edebiyat ile tarih arasında paralellik kurulabileceğini, tarihçinin tıpkı bir romancı gibi davranabileceğini ileri sürer. Postmodern tarzda yazan romancıların benimsediği yeni tarihselcilik anlayışı, tarihi konu edinen birçok postmodern romanda kurgu ile gerçekliğin iç içe geçmesine zemin hazırlamıştır. Orhan Pamuk'un *Veba Geceleri* adlı romanında da kurgu ile gerçeklik arasındaki sınır çizgisi aşılmış ve kurgu ile gerçek iç içe geçmiştir. Yazar, Mîna Mingerli karakteri üzerinden II. Abdülhamit yönetimini olabildiğince eleştirmiş ve kendi düşüncelerini ortaya koyarak okuyucunun tarihsel gerçeklik algısında kırılmaların yaşanmasına yol açmıştır.

Veba Geceleri, tarihî bir roman olmasına rağmen tarihî romanın sınırlarını zorlayarak adeta bir tarih kitabı olma görüntüsü çizmektedir. Bunda hikâyenin anlatıcısı olan Mîna Mingerli'nin varlığı belirleyici olmuştur. Yazarın sözcülüğü rolünü üstlenen Mîna Mingerli, Minger Adası'nın kurtuluş ve kuruluş hikâyesini anlatırken tarihçi kimliği ile hareket eder. Zaman zaman yaptığı yorumlarla günümüz toplumuna ve siyasetine göndermede bulunan anlatıcı, Orhan Pamuk'un düşüncelerini yansıtır. Ulus devletlerin kuruluşu esnasında yaşananlar, Türk siyasetinde muhafazakarlık-sekülerizm çatışması, II. Abdülhamit algısı romanda anlatılırken Orhan Pamuk'un ideolojik tutumu baskın bir şekilde kendisini hissettirir.

Kaynakça

- Anderson, B. (2007). *Hayali cemaatler milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*. İskender Savaşır (çev.). Metis Yayınları.
- Argunşah, H. (2016). *Tarih ve roman*. Kesit Yayınları.
- Ayar, M. & Kılıç, Y. (2017). Osmanlı'da vebanın sona erişine dair bir değerlendirme. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*. 17 (2), 163-181.
- Balkaya, M. A. (2020). "Yeni tarihselcilik ve Shakespeare'in venedik taciri". *Yeni tarihselcilikten posthümanist eleştiriye edebiyat kuramları*. Mehmet Akif Balkaya (ed.). Çizgi Kitabevi, 59-82.
- Best, S. & Kellner, D. (2011). *Postmodern teori*. Mehmet Küçük (çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Carr, E. H. (2002). *Tarih nedir?*. Misket Gizem Gürtürk (çev.). İletişim Yayınları.
- Collingwood, R.G. (1996). *Tarih tasarımı*. Kurtuluş Dinçer (çev.). Gündoğan Yayınları.
- Gögebakan, T. (2004). *Tarihsel roman üzerine*. Akçağ Yayınları.
- Greenblatt, S. (2003). *Shakespeare ve kültür birikimi*. Nilgöl Pelit (çev.). Dost Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2003). *Ulu Hakan İkinci Abdülhamid Han*. Büyük Doğu Yayınları.
- Kundera, M. (2005). *Roman sanatı*. Aysel Bora (çev.). Can Yayınları.
- Lukacs, G. (2011). *Avrupa edebiyatı ve varoluşçuluk*. Vural Yıldırım (çev.). Epos Yayınları.
- Jenkins, K. (1997). *Tarihi yeniden düşünmek*. Bahadır Sina (çev.). Dost Kitabevi.
- Menekşe, M. (2020). İzmir'de kolera salgını ve etkileri (1893). *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 39 (67), 385-433. <https://doi.org/10.35239/tariharastirmalari.615548>
- Munslow, A. (2000). *Tarihin yapısökümü*. A. Yılmaz (çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Opperman, S. (2006). *Postmodern tarih kuramı*. Phoenix Yayınevi.

- Ortaylı, İ. (2000). “Tartışmalı kişiliğiyle Abdülhamid Ulu Hakan mı, Kızıl Sultan mı?”. *Popüler Tarih*. Ekim 2000, 40-43.
- Özlem, D. (2012). *Tarih felsefesi*. Notos Kitap.
- Pamuk, O. (2010). *Manzaradan parçalar: hayatlar, sokaklar, edebiyat*. İletişim Yayınları.
- Pamuk, O. (2021). *Veba geceleri*. Yapı Kredi Yayınları.
- Sazyek, H. (2002). Türk romanında postmodernist yöntemler ve yönelimler. *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, 493-509.
- Tyson, L. (2006). *Critical theory today: a user-friendly guide*. Routledge.
- Williams, R. (2012). *Anahtar sözcükler*. Savaş Kılıç (çev.). İletişim Yayınlar.
- Yavuz, H. (2010). *Bellegin kuytularında*. Timaş Yayınları.
- Yüksel, A. (2016). “Amat romanında yeni tarihselcilik”. *Söylem Filoloji Dergisi*. 1(1). 78-91. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.283092>

İnternet Kaynakları:

- Arsalan, V.. “Veba Geceleri’nden günümüze politik eleştiri” Erişim Tarihi: 15.06.2021.
<https://metapolitik.net/veba-gecelerinden-gunumuze-politik-elestiri/>
- “Orhan Pamuk ‘Veba Geceleri’ni anlatıyor” Erişim Tarihi: 20.05.2021
https://www.youtube.com/watch?v=_dSHHASjnGc&ab_channel=Yap%C4%B1KrediK%C3%BClt%C3%BCrSanatYay%C4%B1nc%C4%B1l%C4%B1k
- https://www.youtube.com/watch?v=ElXwEPK6Z5c&ab_channel=Yap%C4%B1KrediK%C3%BClt%C3%BCrSanatYay%C4%B1nc%C4%B1l%C4%B1k
- “Orhan Pamuk: Günümüze siyasi gönderme yapmaktan çekinmedim, ama...” Erişim Tarihi: 01.06.2021
https://www.youtube.com/watch?v=rUm0FOvLKcg&t=478s&ab_channel=t24comtr
- Öztürk, Ş.. “Orhan Pamuk, Veba Geceleri'ni anlattı: Minger Adası Türkiye’yi gösteren bir alegorinin çıkış noktası değildir.” Erişim Tarihi. 03. 06. 2021
<https://www.gazeteduvar.com.tr/orhan-pamuk-veba-gecelerini-anlatti-minger-adasi-turkiyeyi-gosteren-bir-alegorinin-cikis-noktasi-degildir-haber-1518449>
- Vahapoğlu, B. “Bir ada hayal etmek – Veba Geceleri’nin anlatı coğrafyasından notlar” Erişim Tarihi: 05.06.2021
<https://t24.com.tr/k24/yazi/bir-ada-hayal-etmek-veba-geceleri-nin-anlati-cografyasindan-notlar,3213>

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers:

1. Yazar/First author %50,
2. Yazar/Second author %50.

2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).